

légyen.“ Nemcsak XIX. századbéli íróinknál, hanem régi, különösen erdélyi íróknál is bizonyynyal nagyon gyakran fordul elő.

RUBINYI Mózes.

Lyüki. A *lyüki* szónak nem annyira az eredetét — hiszen ez nagyjából úgyis ismeretes — hanem inkább a keletkezése idejét szeretném e sorokban megvilágítani.

Először is egy eleddig ismeretlen adatot hozok fel, mely a többiekkel egybevetve, meg fogja könnyíteni a magunk elé tűzött föladat megoldását.

Prágai András „Fejedelmek serkentő órájá“-ban (Bártfa, 1628) olvasom (533: l.).

„Myrtis, az Lidusok ötödik Királyné asszonya oly kichiny volt testében, hogy ugyan törpe aszszonyának hivatnéc, de tudománnyal és bölcseséggel oly nagy volt, hogy mindenecc ötet Oriasnénac mondánac. Mert az kicsiny szívű embereket méltán *lyuc emberecnek* mondhattyc, de viszontagh az nagy szívű embert, ha testében kicsiny is, nagy és magas embernecc tarthattyc.“

A kicsiny termetű embernek illetén elnevezése különben már a codexek korában is divott. Így a Kazinczy-Codexben (192): „az kyc embőrök, kyketh mi *lyky embőröknek* mondunk“; valamint a Teleki-Codexben (274): „Iwtank nap-keletfele, az orzagba hol laknak az apro emberek kyketh az magyarok hynak *lyucky emberecnek*“. A régi szótáraknál is mindig csak így: Cal-nál (nanus és pumilio alatt) *lyuki ember*; MA-nál *nanus: *lyuk-ember* és *pumilio: *lyuki-ember*. Ellenben PP-nál ugyanezen czimek alatt már: *lyüki ember*. Az elváltozás (*lyuki*-ről *lyüki*-re) tehát a MA. és PP. közt lefolyt században, a XVII-ikben ment végbe; s erre csakugyan van is adatunk. Comenius Januájában (1643) már *lyüki ember* (45. l.). Föl-tünhetik, hogy sem a *lyuki*, sem a *lyüki* nem fordul elő egymagában; mindig mellettük van az „ember“: *lyuki ember* és *lyüki ember*. A két szónak folytonosan egybekapcsolt volta okozta, szerintem, a *lyuki*-nak elváltozását *lyüki*-re. Valamint a *nál* + *kül*-ből hátraható hangzó-illeszkedéssel *nélkül*; *borstörő*-ből, *gombostü*-ből, ugyanezen oknál fogva, az ország sok vidékén *böstörő*, *gömböstü* lett; ugyanúgy változtatta az *ember* szó magashangú volta a mélyhangú *lyuki*-t *lyüki*-re. A Nyr-ben (20: 28) is van egy nem kielégítő magyarázat.

A *lyüki ember*-ből azután elvonás útján keletkezett a *lyüki* melléknév. (Vö. SzD. és MTsz.)

Rótok (?) „Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez“ című munkájában (I: 250) beszél Thaly Kálmán, hogy a XVII. század utolsó és a XVIII-ik első éveiben, a Győr vármegyei Szemerén egy Mészáros Péter nevű mészáros lakott, a ki különféle énekekből és följegyzésekből egy egész könyvet írogatott össze magának. Ez a „Mészáros-codex“ — így nevezi Thaly — a mult század második felében Szekeres Mihály révkomáromi ref. segéd-lelkész birtokában volt, kitől Thaly 1865-ben az egészet lemásolta.

Ebből a Mészáros-codexből több éneket közöl Thaly az „Adalékok...“ stb. I. kötetében, köztük az 1697. évi „Cantio Tokai“-t, melynek 29. és 30-ik sorpárja, Thaly másolata szerint, így hangzik:

Ha mennyi rótok van az egész világon —
Mind egyet-értene ezen az egy dolgon:
Szörnyű veszedelmünk ki nem tudná írnia
Annak sok romlásit előszámlálnia.

Az első sorban levő *rótok*-ra Thaly azt jegyzi meg, hogy e szó tájilag *rovást* jelent; de nem mondja meg, hogy vajjon merre van az a táj, a hol a *rovást rótok*-nak nevezik.

Nekem ez a szó nagyon gyanús. Nem hiszem, hogy a *rovást rótok*knak mondanák valahol. Még ha megengedném is, hogy a *rováték* (vagy mondjuk, **rovátok*), „tájilag“ *rótok*ra rövidülhet, a vers értelme akkor sem engedi meg a Thaly-féle magyarázatot. Hiszen a *rovások* akkor sem tudtak egymással összebeszélni és szörnű veszedelmek lefőstésére akkor sem vállalkoztak.

Ha azonban a *rótok* elejébe egy *i*-t tennénk, a rejtély tüstént meg lenne oldva. Vajjon tehetjük-e ezt, lehetséges-e, hogy a vers költője az *írótok* szóval olvasóit vagy hallgatóit akarta apostrophálni: Szerintem ez nem lenne ellentétben a vers tenorával, hiszen a 23-ik versszakban is ilyen megszólítással él, midőn ezt mondja: „Jusson eszetekben vérünk kiontása“.

Különben bármiként legyen is a dolog, annyi bizonyos, hogy vagy a szemerei mézárós másolt hibásan, vagy Thaly Kálmán olvasott rosszul. Az is bizonyos, hogy a *rótok* a NySz-ból így is, úgy is törlendő.

Szömör (?). E furcsa szóra egyetlen egy adatunk van. Pécsi Lukács 1591-ben megjelent „Szent Agoston elmelkedő, magan beszellő . . . imadási“ című munkája 33. lapján olvassuk:

„fzet elet, halalt nem tudo elet, es banatot nem emserő elet, minden Szömör nélkül valo elet, faydalom nélkül . . . valo elet.“

A NySz-ban Szarvas Gábor a *szömör* szót „tristitia, traurig-keit“-tal magyarázta, de kérdőjelet tett hozzá. Nem a szó magyarázata, hanem az alakja volt előtte kétséges; azt hitte, hogy a *szömör* a *szomorúnak* valami sajtóhibás, romlott alakja.

Tévedett! Nemcsak a szó alakja, de az értelmezése is merő tévedés, a mit azonban könnyen elkerülhetett volna, ha Pécsi Lukács munkájának kérdéses helyét egybevetteti az eredetivel.*

A „szömör nélkül valo elet“ az eredetiben így hangzik: „*vita sine labe*, vagyis am. „mocskotalan, szeplőtelen élet“. A *szömör*-nek tehát „mocskok, szeplő“ vagy egyéb ilyes felel meg.

Már most maga a NySz. is rávezet beününket a dolog nyitjára. A „szeplő“ czímszó alatt találjuk 1588-ból ezt az adatot: „kiben nem talaltatnec semmi szeplő auagy *sömör*“. Ugyancsak a XVI. század második feléből: „kiben nem volna macula auagy *sömörög*“.

A *szömör* tehát törlendő és a rávonatközö adat átirandó a *sömör* czímszó alá, de nem „papula“, hanem „labe; schandfleck“ jelentéssel.

SZILY KÁLMÁN.

Vér volt hozzá. A Tört. Tár 1909-i évfolyamában (93. l.) olvasom 1610-ből:

„Tót Lukács nemes ember, 44 esztendő, hiti után azt vallja, hogy az mely házban most lakom az az ház Kállai György tisztartójáé Ször Jánosé volt, de az megholt és maratt egy gyermeke, kire az ház szállott, vettem meg az gyermektől az házat, minthogy vér volt hozzá a gyermek, engem Kállai Ferencz beidézett, elakarta venni tőlem a házat törvényel.“ (Vö. „rokon hozzám.“) ANGYAL DÁVID.

* A „*Divi Aurelii Augustini Meditationes, Soliloquia etc.*“ megvan Budapest minden nyilvános könyvtárában, nem is egy kiadásban.